

DEN RENA KÖLDEN

Gustaf Fredrik Gyllenborgs "Vinter-Qvåde"

INLEDNING

Gustaf Fredrik Gyllenborg (1731–1808), greve, diktare och ämbetsman, publicerade "Vinter-Qvåde" anonymt i Tankebyggarordens *Witterhets Arbeten, Utgifne af et Samhälle i Stockholm* I, 1759.¹ Samtliga bidrag var osignerade, och förutom Gyllenborg medverkade bland andra Hedvig Charlotta Norden-

-
- 1 Se Gyllenborg, "Vinter-Qvåde", i *Witterhets Arbeten, Utgifne af et Samhälle i Stockholm*, vol. I (1759/1990) 34-47. Förlagsvis anges sidhänvisningar till dikten inom parentes efter citat. Greve Gyllenborg betraktades som en av frihetstidens betydande diktare, men är i dag ganska bortglömd. Han nämns tillsammans med Tankebyggarordens mer berömda medlemmar, som Hedvig Charlotta Nordenflycht och Gustaf Philip Creutz, och var en av Svenska Akademiens ledamöter vid grundandet 1786. Oden som *Menniskjans Nöjen och Menniskjans Elände* brukar framhållas som uttryck för stoicism och världsförakt. Gyllenborgs diktning från 1770-talet och framåt är mindre omfattande, och har bedömts som mindre betydande. Självtillräckligheten *Mitt lefverne*, som omfattar tiden 1731-1775, skrevs under diktarens sista år och trycktes postumt. Se Gustaf Fredrik Gyllenborg, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/13354>, *Svenskt biografiskt lexikon* (art. av Gardar Sahlberg), hämtad 2025-03-05. *Mitt lefverne* finns digitalt publicerad på Litteraturbanken, se <https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/GyllenborgGF/titlar/MittLefverne/sida/IV/etext>, hämtad 2025-03-05.

flycht och Gustaf Philip Creutz i samlingen (Stålmarck "Inledning" IV-V). Poetiska gestaltningar av den svenska vintern var inte vanliga vid denna tid, och Gyllenborgs "Vinter-Qvåde" har därför tillskrivits litteraturhistorisk betydelse som ett pionjärverk och som Montesquieus klimatlära i diktform (Lamm *Upplysningstidens romantik* I 403, Sahlberg 239, Frängsmyr 38, Göransson 41).² Vilken roll spelar Gyllenborgs "Vinter-Qvåde" för gestaltningen av den svenska kölden och vintern? Vad innebär ett transkulturellt och kulturekologiskt perspektiv för förståelsen av köldens roll i dikten?

"Vinter-Qvåde" består av 29 tioradiga strofer, som inleds med en patriotisk hyllning till den svenska kölden.³ Därefter följer ett pärlband av enskilda scener, som tillsammans förstärker hyllningen av vinterkylan. Dessa scener beskriver snö och is, ett slädparti, skridskoåkning, snöbolls- krig, en hammarsmedja, skogsbruk, björnjakt, isfiske, och samvaro i en stuga med dans på logen. Dikten avslutas med jagets tankar under vinternattens norrsken, före nattvilan. I det följande vill jag läsa dikten ur ett kulturekologiskt perspektiv. Gyllenborgs dikt kombinerar den västerländska litteraturens medelhavsklimat med ett allt tydligare nationellt fokus, manifesterat i Sveriges boreala klimat. I diktens fokus på vinterkölden och ett fruset landskap kombineras en klassicistisk repertoar med 1700-talets uppvärdering av den nordiska kylan och tidens klimatlära. Resultatet vill jag beskriva som en ofta motsägelsefull hybridnatur, där kölden hyllas, samtidigt som den gestaltas med hjälp av en mer tempererad poetisk norm.

Inledningsvis redogör jag för analysens förutsättningar i en teoretisk och kulturhistorisk kontext. Därefter övergår jag till diktens patriotiska och götiska inledning, för att sedan göra nedslag i den hybridnatur Gyllenborg

2 Jfr. "den första kända bilden av Stockholm i snö" från 1700-talet (Göransson, 39). I 1600-talets latinska barockdiktning finns dock beskrivningar av hur muserna flyttat från Parnassen och valt "sin snöiga bostad" i Sverige (Johannesson 86-87). "Vinter-Qvåde" har uppmärksammats i forskningen som "rousseauismens första anpassning till svensk kultur" (Blanck 382), som ett uttryck för "den moderna rudbeckianismen" (Schück 460), som Montesquieus klimatlära omvandlad till dikt, och för en ny och mer subjektiv naturkänsla i den svenska litteraturen.

3 De tioradiga stroferna har rimflätning med omväxlande manliga och kvinnliga rim med rimschemat AbAbCCdEEd och rytmen är fyrtaktig jamb.

skapar i enskilda scener. Den omarbetning av dikten Gyllenborg ger ut 1795 kommenteras också, eftersom den visar förändringar av naturgestaltningen och köldens roll, föranledda av förskjutningar i den kulturella normen. Även frågan om hur "Vinter-Qvåde" rör sig mellan olika poetiska repertoarer behandlas, som en aspekt av den kulturekologiska analysen.

GÖTICISM, KULTUREKOLOGI OCH KULTURTRANSFER

"Vinter-Qvåde", som prisar den svenska vintern och kylan, har lästs som en vidareutveckling av 1600-talets göticism, och även som ett steg på vägen mot romantikens nordiska nationalism som den gestaltas i dikter som Tegnér's *Svea* från 1811 (Johannesson kap. 7, Göransson 41, Frängsmyr 39). Göticismen var en rörelse som hävdade en lång och ärorik nordisk historia, som såg svenskarna som ättlingar till goterna, och som gärna förlade bibliska och antika berättelser till Sverige, som myten om Atlantis ("Göticism" *Nationalencyklopedin*, Karlsson och Lindberg, Ekedahl). Johannes och Olaus Magnus historiska verk från 1500-talet är tillsammans med Olof Rudbecks *Atlantica* från slutet av 1600-talet centrala för uppvärderingen av det stärkande nordiska klimatet och föreställningen om nordbornas storhet (Frängsmyr 25, Johannesson). Den spekulativa göticism som Rudbeck representerar avfärdades som ovetenskaplig av exempelvis historikern och diktaren Olof Dalin under 1700-talet. Carl Frängsmyr framhåller i sin doktorsavhandling *Klimat och karaktär* (2000) att översättningar av isländska sagor i kombination med klimatläran gav impulser till en ny form av göticism under 1700-talet – mindre krigisk, men lika övertygad om svenskarnas företräden (Frängsmyr 28-29). Det stränga svenska klimatet, vinterns köld, framhövdes alltmer och uppfattades som välgörande. Klimatet sades bidra till så olika företeelser som svenskarnas styrka och mod, deras historiska bragder och styrelseskick, såväl som ekonomisk nytta och hälsa (Frängsmyr 40). Samtidigt "var klimatläran etablerad som ett slags allmängods långt före Montesquieus *Om lagarnas anda*" (Frängsmyr 188-189).

Den äldre forskningen om Gyllenborgs "Vinter-Qvåde" fokuserade på genetiska samband och sökte efter specifika källor till olika passager i Gyllenborgs dikt. Resultatet blev en imponerande samling av läsefrukter från

Montesquieu, Jean Baptiste och Jean Jacques Rousseau, Paul-Henri Mallet, Vergilius *Georgica*, den skotske 1700-talspoeten James Thomsons populära årstidsdikter *The Seasons*, och även svenska föregångare som den tidigare nämnde Dalin och Gyllenborgs samtida diktarkollega Creutz (Blanck, Lamm *Upplysningstidens romantik* I, Schück, Sahlberg). Jämförelserna påvisar uppenbara likheter i enskilda passager, och skapar ett historiskt sammanhang som belyser hur frågan om vintern, kylan och det nordiska klimatet hantearats inom en europeisk lärd och litterär kultur. Men jämförelserna riskerar också att leda till att Gyllenborgs dikt framstår som ett passivt kollage av tidigare texter, inte som ett egenartat svar på dessa ibland olikartade inspel om vintern och kylan.

Med hjälp av en kulturekologisk utgångspunkt och den tyske litteraturforskaren Hubert Zapf blir det möjligt att i stället undersöka hur Gyllenborg skapar en svensk hybridnatur i dikten (Zapf "Cultural Ecology of Literature", Zapf "Cultural Ecology as a Transdisciplinary Paradigm"). Som Zapf konstaterar finns det goda skäl att diskutera naturen eller människans omgivningar (*environments*) som både inre och yttre fenomen:

The characteristic environments of modern humans are not just external but internal environments, the inner worlds and landscapes of the mind, the psyche, and the cultural imagination, which make up the habitats of humans as much as their external natural and material environments (Zapf "Cultural Ecology as a Transdisciplinary Paradigm" 150).

I enlighet med Zapfs synsätt vill jag därför visa hur "Vinter-Qvåde" sammanlänkar denna kulturella föreställningsvärld och den faktiska svenska naturen med dess stränga klimat. Till den "inre" naturen räknar jag 1700-talets litterära repertoar, som i sin tur bygger på antik och antikimiterande diktkonst. Även den kanadensiske forskaren Daniel Chartier diskuterar "det imaginäras ekologi" i en studie om det nordiska och "litterär vinterhet" (Chartier "Towards a Grammar of the Idea of North").⁴ I likhet med

4 Chartier definierar "det nordliga" som "först och främst en kulturell diskurs, som av konvention appliceras på ett givet område" (Chartier "Vad är föreställningarna om det nordliga?" 123).

Zapf argumenterar Chartier för att studera det faktiska och det imaginära som integrerade (Chartier "Towards a Grammar of the Idea of North" 44).

Som ett alternativ till den äldre genetiska forskningen kombinerar jag den kulturekologiska ansatsen med kritiken mot det komparativa perspektivet som formulerats inom fältet kulturtransfer, "cultural transfer".⁵ Inom den äldre jämförande litteraturforskningen har begrepp som "inflytande" stått i centrum, där en "starkare" kultur sägs "påverka" den "svagare", och där tydligt avgränsade nationer eller kulturer ställs mot varandra (Jørgensen och Lüsebrink 1-2, 7). Inom forskningen om kulturtransfer har därför begreppet "hybriditet" införlivats för att markera de förändringar och förvandlingar som sker när kulturella artefakter rör sig över gränser (Jørgensen och Lüsebrink 7). Hybriditet är ett begrepp hämtat från den postkoloniala teoribildningen, lanserat av Homi Bhabha under 1990-talet, och det används i denna artikel för att framhäva de transformationer som sker när antikens litteratur och de tidigmoderna europeiska litteraturerna möter den svenska diktkonsten och det nordliga klimatet.⁶ Resultatet av dessa omtolkningar och interaktiva skeenden – hybriden – studeras i sin egen rätt, som tecken på transivitivitet i den kulturella transferprocessen. I Gyllenborgs vinterdikt finns åtskilliga konkreta exempel på hur detta möte skapar nya poetiska hyllningar till kölden.

Den västerländska föreställningen om *locus amoenus*, den behagliga platsen, är central för denna transferprocess. Denna behagliga plats utgår från ett betydligt varmare klimat än det svenska och blir en återkommande *topos* i konst och diktkonst. Den innefattar rinnande vatten, skuggande lövverk, den milda västanvinden, blomsterströdda ängar och ständig vår. Denna plats etableras både i den kristna traditionen och i den grekisk-romerska kulturen, och återkommer i västerländsk diktkonst sedan antiken (Curtius kap. 10, Lewan). Som en kulturell föreställning är den, i enlighet

5 Jørgensen och Lüsebrink ser Michel Espagne och Michael Werner som vägröjare för "cultural transfer" och "cultural translation" från 1980-talet och framåt.

6 Jørgensen och Lüsebrink hänvisar till Bhabha och även till den tyske filosofen Wolfgang Iser och dennes begrepp *Transkulturalität*, som också betonar det icke-homogena och icke-monolitiska hos kulturer såväl som hos individer (Jørgensen och Lüsebrink 7).

med Zapfs resonemang, lika svensk som granen. Chartier beskriver att även idén om det nordliga har en egen "grammatik" med snö, kyla och norr-sken, som tillsammans skapar en "litterär vinterhet" (Chartier "Towards a Grammar of the Idea of North" 44-47). Chartier utgår dock från film och litteratur från tiden efter 1700-talet, och denna nordliga "grammatik" är inte lika etablerad som litterär norm under Gyllenborgs tid.

Att läsa Gyllenborg i relation till föreställningen om *locus amoenus* innebär också att den tidigmoderna europeiska kulturen förstås i relation till begreppen *imitatio*, efterbildning, och *aemulatio*, viljan att även överträffa sina föregångare (Müller och Pfisterer). I 1700-talets litteratur aktiveras och efterbildas, som nämnts, antikens former, topiker, och genrer, samtidigt som exempelvis även den franska litteraturen från 1600-talet och 1700-talet blir mönsterbildande i stora delar av Europa.⁷ Göticismens hyllning av det nordiska kan tolkas som en tävlan i relation till medelhavsområdets kulturella dominans – att uppvärdera kölden blir då en form av *aemulatio*.⁸ Denna tendens är synlig i Gyllenborgs dikt på ett mer övergripande plan. Det jag vill visa i läsningen är dock hur element från den antika diktningens *locus amoenus* etableras i diktens ordval, samtidigt som Nordens köld uppvärderas – det poetiska resultatet av denna transferprocess kallar jag en hybridnatur. I denna inkorporeras även element från den framväxande lit-

7 Som Martin Lamm påpekar är det ofta svårt att avgöra om imitationer och allusioner i 1700-talstexter utgår från en antik författare eller från ett senare verk som imiterar antikens diktare (Lamm "Samuel Triewalds lif och diktning" 169, Cullhed "Horace is dead, but I am alive" 128). Jag ser detta som ytterligare ett argument mot en genetisk metod och för ett kulturtransfer-perspektiv.

8 Tack till den anonyme granskare som lyfte fram *aemulatio*-begreppet och även gjorde mig uppmärksam på emblemet för Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab från 1760, en gran med mottot "Æmula lauri", överträffa lagern. Om sällskapet historia, se Andersen. *Aemulatio*-begreppet är relevant, men hybridbegreppet fångar in just den blandning av klimatzoner som uppträder i dikten, trots att det nordliga på en mer argumentativ nivå sägs överträffa den sydländska naturen och klimatet, uppställda som dikotomier. Det lejon som ligger under granen i emblemet är värt att notera. Det utgör ett tecken på hur genomgripande den antikt-kristna kulturella normen är, och dess närvaro i denna *aemulatio*-kontext utgör ytterligare ett argument för att framhäva hybriditeten i 1700-talets nordiska naturgestaltning, som en kombination av en inre och yttre omgivning.

terära vinterhet, som framhävs av Chartier. De dikotomier mellan nord och syd som klimatläran uppställer undermineras därmed, och transformeras i min läsning av dikten till en hybrid gestaltning av vinterkölden i Sverige.

DEN GÖTISKA INLEDNINGEN

Ordet "Qvåde" i diktens titel kan förstås som en översättning av ode (Stålmarck *Tankebyggare* 118-119).⁹ Ordvalet är av intresse här, eftersom det särskilt avser fornnordiska dikter och sånger, och placerar dikten i en nordlig kulturell diskurs ("kvåde", SAOB). Valet av den tioradiga strofen följer dock den franska odediktningen i spåren (Göransson 37). Kombinationen av titeln och formen utgör därmed ett exempel på den kulturella transfer-mekanism som tidigare diskuterats, och här sammanförs det nordiska och det franska i en ny enhet. Odet förknippas vanligtvis med en hög stil och starka affekter, med Pindaros som förebild, men kategorin omfattar även undervarianter som det filosofiska och det anakreontiska odet (Stålmarck *Tankebyggare* 105). Medan det anakreontiska odet beskrivs som "förnöjsamhetspoesi" och ligger nära dryckesvisan och hyllar kärleken, kunde det filosofiska odet växla mellan satir, tankedikt och intimitet (Stålmarck *Tankebyggare* 105-106).¹⁰ På ett mer tematiskt plan ryms Gyllenborgs dikt inom 1700-talets många gestaltningar av de fyra årstiderna i musik, bildkonst och litteratur. Thomsons tidigare nämnda årstidsdikter på blankvers, *The Seasons* (1730 och senare), blev stilbildande. Årstidsdikter växlade ofta mellan reflexion och naturbeskrivande partier. Precis som odet visar denna kategori en stilistisk och genremässig spännvidd som också Gyllenborg utnyttjar.¹¹

9 Kommentaren avser Creutz "Sommar-Qvåde" men är lika giltig för Gyllenborgs "Vinter-Qvåde".

10 Gyllenborgs "Vinter-Qvåde" diskuteras av Stålmarck under rubriken "Det beskrivande odet", med Creutz "Sommar-Qvåde" som förebild, en dikt som får genrebeteckningen "filosofisk-didaktiskt ode" (Stålmarck *Tankebyggare* 123). Den åttastaviga versen förknippades med lyriken, den genre som innefattade odet (Sjödin *Landets Sånggudinna* 84, fotnot 42, med hänvisning till Sven Hofs poetik "Svenska skaldekonsten" 1785).

11 Se Jennie Nells diskussion om hur "[g]ränserna mellan eklog, lärodidaktiskt och topografisk poesi [...] vid denna tid börjat upplösas" (Nell 226, Sjödin *Landets Sånggudinna*).

Gyllenborgs skildring av naturen och vinterlandskapet sägs bygga på omgivningarna kring Skenäs, ett gods i Vingåkers socken, som var i ättens ägo från 1720 ("*Skenäs*" *Nordisk familjebok*, Breitholtz 47). Gyllenborg inleder sin 29 strofer långa dikt med att apostrofera landsbygden – "Kom Landtbygd!" (34). För diktjaget innebär färden till landet både "frihet" och "vällust" och orsaken är lantlivets "dygd och måttliga begär" (34). Det är denna litterära vinterhet som Gyllenborg hämtar ur göticismen i kombination med klimatlärans hyllning av det nordliga – det enkla och sunda livet i Sverige framhävs som tydligast genom vinterkylan och i en lantlig omgivning. Inramningen är "fostrande", som Stålmarck konstaterar, inte minst i de inledande strofernas kontrast mellan sydlig "veklighet" (34) och svenskt "mod" (35) (Stålmarck *Tankebyggare* 123). Den andra strofen riktar sig till ett du, och hyllar vinterkölden:

Du! som din Svenska mærg försvagar
I Södra länders veklighet;
Du öfver Nordens Vintrar klagar
Och ej din himmels förmån vet.
Oss, rena kölden hälsan delar;
Och vädret som kring fälten spelar
Förfriskar både luft och blod;
Det snält i sunda ådror rinner.
I muntra ögon styrkan brinner
Och vitnar om behiertat mod. (34-35)

I strofen anas en missnöjd svensk som vill byta den nordiska kylan mot ett sydländskt klimat, förknippat med vekhet. Martin Lamm sammanfattar slagkraftigt Gyllenborgs budskap, den "framkonstruerade kontrasten mellan Nordens kraftiga, frihetsälskande befolkning och Söderns vekliga trålsläkte" (Lamm *Johan Gabriel Oxenstierna* 63). Diktjaget argumenterar med hjälp av antiteser och framhäver som motsats Nordens och vinterns fördelar – kölden ger skydd mot sjukdomar och epidemier, och det kalla klimatet gör invånarna starka och modiga. Enligt Frängsmyr "förenar Gyllenborg [...] klimatläran med göticismen" i denna strof (Frängsmyr 38–39, 42–43). Men Gyllenborg tar ett steg till och nämner direkt ett ärorikt götiskt förflutet: "Af denna luft och styrcka närde, / De fordna Göter ammits opp; /

Som under denna himlen lärde, / At fylla ärans högsta lopp" (35). Författaren gör en direkt koppling mellan klimatet och de forna göternas ärofulla bragder, mellan orsak och verkan. Klimat och historia vävs samman. Så vänder sig diktjaget mot framtiden:

Du Land! som varit Hieltars moder,
Blif aldrig trälars usla bo!
Den dygd dig vunnit Äre-stoder
Lät evigt i dit sköte gro!
Än bör du verlden dygder lära:
Lät mandom och en värlig ära
I helgd hos Svenska hiertan bli!
Dens namn lät evigt mörker gömma!
Som född i Sverje, vågar glömma
Sig vara född, at lefva fri. (35-36)

Gyllenborg förknippar svenskhet med hjältar, med frihet, med mandom, ära och dygd. Att Gyllenborg placerar denna patriotiska appell just i sin vinterdikt framhäver den "rena kölden" som orsaken till svenskarnas företräden. Anton Blanck beskriver Gyllenborgs retorik som "fullkomligt klassisk", samtidigt som dikten utgör "en av utgångspunkterna för den nationella rörelsen i vår litteratur" (Blanck 381). Den klassicistiska formen är alltså intakt, med en stramt regelbunden form kombinerad med en logisk tankestruktur, samtidigt som innehållet transformerar flera aktuella intertexter, inte minst Montesquieus *Esprit des Lois* (1748) som förbinder det kalla klimatet med hälsa, mod och ärlighet (Sahlberg 239).¹² Därtill framhävs orsakssambandet mellan klimat och statsskick, där "Nordiska Friheten" blir motsatsen till tyranni (Sahlberg 239-243). Sambandet mellan kölden och friheten etableras med emfas. I detta inledande parti, som etablerar grunden för diktens vinterhet, utgör Sveriges boreala klimat det främsta argumentet både för rikets ärorika förflutna och för hoppet om politisk frihet i framtiden.

12 Även Lamm lyfter fram Dalin och *Esprit des Lois* i sin analys av dikten (Lamm Johan Gabriel Oxenstierna 63). Sahlberg framhåller "Dalins chauvinistiska företal till andra delen av *Svea Rikes Historia* (1750)", som en "länk mellan Montesquieu och Gyllenborg" (Sahlberg 239).

Lennart Breitholtz presenterar ingående den politiska situationen vid diktens förmodade tillkomst, vårvintern 1757, med konflikter mellan frihetstidens partiväsande och kungamakten.¹³ Gyllenborg var utsedd till kronprinsens kavaljer efter ett beslut av hattpartiet, och motståndet från kung Adolf Fredrik och drottning Lovisa Ulrika var kompakt. Tillvaron vid hovet var ett skäl för Gyllenborg att längta till landet. Även försvaret för friheten i den ovan nämnda strofen läser Breitholtz som en direkt hänvisning till aktuella händelser, i detta fall kungaparets misslyckade kupp försök 1756 med syfte att stärka kungamakten (Breitholtz 53).¹⁴ I jämförelse med den engelska naturdikten, som direkt tog ställning till specifika omvandlingar av landsbygden (Fulford), saknas denna dimension i den svenska dikten – i stället är det frihetstidens politiska maktdiskussion som står i centrum.

De läsningar som gjorts av Gyllenborgs hyllningar av vinterkylan i diktens inledning tar hänsyn till både mer trögrörliga kulturella föreställningar om naturen och specifika historiska omständigheter – medan formspråket bygger på fransk klassicistisk dikt anknyter innehållet till göticism, klimatlära, såväl som de politiska konjunkturerna efter 1756 års politiska kupp försök. Kombinationen av dessa temporaliteter utgör också grunden för diktens hybrida gestaltning av kölden, precis som den långa diktens möjligheter till blandade ämnen och stilistisk variation. Efter att den ”rena kölden” etablerats som förebildlig i diktens inledande argumentation övergår jag nu till att diskutera hur vintern och kylan gestaltas i enskilda scener.

HÄNDELSE PÅ ISEN SOM KULTUREKOLOGISKA EXEMPLA

Gyllenborgs vinterdikt har i forskningen kritiserats för att vara ”tråkig”, ”en dålig parafras” med drag av ”litterär schablon”, som Lamm uttrycker det (Lamm *Johan Gabriel Oxenstierna* 64-65). Sahlberg är något mer posi-

13 Breitholtz pekar på risken att Sverige skulle dras in i Sjuårskriget, vilket också skedde på hösten 1757. I dikten nämns exempelvis ”örlogs bistra tid” (46) när jaget betraktar norrskenet på vinterhimlen (Breitholtz 48-50).

14 Avslutningsvis skriver Breitholtz att den politiska kontextualiseringen är avsedd som ett komplement till tidigare forskares mer idéhistoriska resonemang om klimatläran – ”Vinter-qvåde är ingalunda endast rimmad hattpolitik” (Breitholtz 56).

tiv, och sammanfattar: "Det vinterlandskap Gyllenborg rullar upp är trots all valhänthet äkta svenskt" (Sahlberg 257). Lamms och Sahlbergs domar visar att de båda utgår från ett originalitetsideal med nationen som norm. Gyllenborg *borde* ha kunnat skildra den svenska vintern livligare och med mindre konventionella poetiska medel, tycks Lamm mena. Sahlbergs erkännande ord visar att svenskhet för honom är ett positivt omdöme, som dock förutsätter att diktaren frigör sig från utländska föregångare. Jag vill i stället diskutera hur Gyllenborgs natur innefattar intertexter och kulturella föreställningar – Zapfs "cultural imagination" och Chartiers "litterära vinterhet" – som sträcker sig från antiken till 1700-talet, och hur dessa samverkar med yttre iakttagelser i gestaltningen av en svensk vinter. Hur bidrar kulturella föreställningar om naturen, tillsammans med det yttre landskapet och kölden, till att skapa en hybridnatur i dikten? Hur förhåller sig klimatlärans dikotomi mellan nord och syd till hybriditet?

Den beskrivande delen av dikten, som följer på det patriotiska anslaget, ser jag som en rad *exempla*, som fyller en illustrerande och samtidigt argumentativ funktion (Zillén 223-226, "exempel" *Nationalencyklopedin*) Tillsammans utgör de olika scenerna retoriska bevis för Sveriges storhet som en nordlig nation – det är kölden som förklarar den svenska tapperheten, dygden, enkelheten och friheten. För att gestalta den "rena kölden" och dess verkan arbetar Gyllenborg med personifikationer och besjälning.¹⁵ Framställningssättet förknippas med fransk dikt, både herdedikter och oden. Havet fryser till is och tilltalas – "Du redan spak i bojan hvilar" (37). Isen blir ett viktigt ämne – en självklarhet inom vinterhetens grammatik – och ger Gyllenborg utrymme att skildra slädfärd, skridskoåkning, snöbollskastning och vinterfiske i vak. Nu övergår diktaren till "rokokoerotik", med Lamms ord (Lamm *Johan Gabriel Oxenstierna* 67). Jaget åker släde med en "Skönhet" och får värma sina händer i sin älskades päls. När släden välter faller paret i varandras armar, och den pikanta situationen får henne att glömma "alla läxor" (39). Erotiken är typisk för tidens galanta diktning, lätt ironisk, samtidigt med syftet att vara kittlande, med voyeurens blick på

15 Sahlberg noterar besjälningen: "de grymma böljorna rasa, havet bär *tåligt* de tyngsta bördor, vågorna vila *spaka* i bojan" (Sahlberg 259, kursiv i original).

skeendet. Det intressanta ur ett kulturekologiskt perspektiv är att den lätt erotiska scenen har flyttat till ett vinterlandskap och en släde som färdas över isen. Inramningen, som utgår från en extern omgivning, kombineras med en litterär scen som ofta placeras i ett vårligt Arkadien, ett fiktivt landskap som dominerade herdedikten från Vergilius tid (Lewan 18). Känslorna är desamma, men beskrivningen av slädfärden på isen skapar ett parallellt poetiskt landskap för läsaren, och visar hur även vinterkylan blivit en del av europeiska litterära konventioner. Från 1700-talets bildkonst finns exempel på hur just slädfärden används som ett erotiskt rokokomotiv och har införlivats i en kulturell vinterhet.¹⁶ Gyllenborgs slädfärd sammanför i detta exempel äldre och yngre europeiska topiker för att gestalta en svensk vinter.

Snöbollskriget mellan unga flickor och pojkar inordnas också i ett rokokoterotiskt sammanhang. En flicka försöker träffa den yngling hon är förtjust i: "Än flickan står i mjugg och tittar, / Om hennes bäll det bröstet hittar, / Som hon så gärna såra vill" (40). Den antika konventionen med kärleksguden Eros pil, som sårar hjärtat och väcker begäret, är väletablerad i tidigmodern tid. Gyllenborg använder sig av det bekanta bildspråket, viljan att "såra" den älskade. Föreställningen om passionen som en yttre kraft var under 1700-talet inte längre självskriven, men det litterära bildspråket förblev intakt. Gyllenborg både aktiverar detta bildspråk och lokaliserar det – vapnet som ska såra den åtråddes hjärta är nu en snöboll, inte en pil från Eros båge. Detta exempel, menar jag, visar hur en svensk 1700-talspoet kan omforma den litterära normen och erbjuda läsaren ett nordligt vinteralternativ till en klassicistisk konvention.

Intressant nog finns i den antika dikten en parallell till Gyllenborgs snöboll. I den grekiske diktaren Anakreons fragment 358, från 500-talet före vår tideräkning, kastar Eros en purpurboll på diktjaget, för att denne ska åtrå en flicka (Anacreon 56-57). Purpurfärgen, som utvunnits ur snäckor från Medelhavet sedan forntiden, har en stark symbolisk laddning. Den dyrbara färgen signalerade makt och rikedom, och i detta fall kärlekens betvingande förmåga och dess röda färg. I Gyllenborgs "Vinter-Qvåde"

16 Se exempelvis François Bouchers årstidsbild "Vinter" (1755), med en ung kvinna i en släde.

anpassas bilden efter en nordisk vinter och bollen blir vit, kramad av den första snön. Den svenske poeten inverterar även rollerna och låter flickan kasta bollen, utan inblandning från kärleksguden. Leken med kärlekens symboler – pilen, purpurbollen – och förvandlingen till en snöboll, visar hur Gyllenborg skapar en ny kulturekologisk kombination, en ny hybridnatur, som kan gestalta den klassicistiska litteraturens ämnen med hjälp av den nordiska vinterns kännetecken. Anakreon är också inspirationskällan till det anakreontiska odet under 1700-talet, om vin och kärlek, och karakteriserat av en lätthet i tonen och mild ironi. Kölden blir här förutsättningen för en nordlig anakreontisk scen.

Gyllenborg fortsätter att beskriva ett vintrigt land, och nämner både järnhantering och skogsbruk, med stor ekonomisk betydelse för Sverige. Breitholtz har särskilt framhållit att dikten följer hattpartiets merkantilistiska doktrin i försvaret av inhemska manufakturer (Breitholtz 54-55). Även detta parti framhäver hur arbetet fortgår under vinterns kyla, när jordbruket inte kräver lika mycket arbete. Därefter följer björnjakt och fiske, med för tiden typisk hantering av djuren.¹⁷ Lamm jämför dem med "fabeldjur: de ha ett människoanlete bakom djurmasken" (Lamm *Johan Gabriel Oxenstierna* 66). Iakttagelsen visar återigen 1700-talets konventioner för den poetiska framställningen. Fabeln var en populär genre, ofta använd för satiriska syften, och tankebyggarna publicerade flera fabler, främst i den andra delen av *Witterhets Arbeten* (221-230).¹⁸ Djuren blir tydligt antropomorferade i fabeln, de tjänar som förklädnader för mänskliga tillkortakommanden och egenheter, och dikterna avslutas ofta med en sentensartad poäng. Gyllenborgs djur tillskrivs mänskliga egenskaper, som den jagade björnen som kämpar mot en överlägsen motståndare. Björnen tillskrivs "ädel ifver", han är "bister", hans "plåga" sporrar hans "hämnd", han söker "et hjelte-värdigt slut" (41-42). När hans hjärta till slut genomborras av jägarnas spjut har björnen förvandlats till en närmast mänsklig hjälte på

17 Sahlberg kommenterar skallgång på björn vintertid (Sahlberg 246, not 2).

18 Om fabeln i svensk litteratur, se Zillén, som även diskuterar Gyllenborgs fabler och dennes teoretiska diskussion kring fabeln.

slagfältet.¹⁹ Björnen är också Nordens största rovdjur, laddad med symbolisk betydelse i folketro och europeisk kulturhistoria (Pastoureaux, Björklöf). I beskrivningen av björnjakten framhäver Gyllenborg återigen aktiviteter som bygger på ett borealt klimat – jakten på pälsdjur och stora rovdjur hör främst vintern till. I antropomorfiseringen av björnen ligger också en indirekt upphöjelse av de svenska jägarna som värdiga motståndare, som hjältar. Denna gång är det en vintrig jaktscen, gestaltad med anknytning till antikens stora hjältepos, som förstärker nordiciteten.

Från den tappra björnen förflyttas fokus till isen och till vinterfisket. I de följande stroferna finns flera exempel på hur Gyllenborg kombinerar en klassicistisk framställning med nya ämnen. Det första exempel jag vill diskutera är fisket av braxen som jämförs med ett krig, där människorna övar sig på djuren (42). Under vintern samlas stim av braxen på djupt vatten och fisken befinner sig närmast i dvala.²⁰ I dikten skildras fångst av braxen där stimmet håller ihop: "Lik Sparten, som gaf aldrig vika, / Han helre fångslas vil tillika, / Än skingras från sin kära tropp" (43).²¹ Braxen jämförs nu med "Sparten", det vill säga spartanen, som i den historiska och litterära traditionen tillskrivs tappperhet och lojalitet – han viker inte från stridskamraternas sida. Gyllenborgs syn på göterna – svenskarna – har jämförts med Rousseaus hyllning till spartanerna i dennes avhandlingar från 1750 och 1755 (Blanck 381, Lamm *Upplysningstidens romantik* I 282, Sahlberg 260).²² Att sammanföra en fisk som braxen med antikens hjältar och ställa dem sida vid sida som jämbördiga i sin lojalitet med gruppen är oväntat. Greppet, att färga naturskildringen med antikiserande och antropomorfiserande liknelser, följer 1700-talsklassicis-

19 Zillén kommenterar Gyllenborgs "Æsopus och Diuren" från 1780, där Gyllenborgs slutsats är "likheten mellan människa och djur" – därför tillskrivs fabeln ett empiriskt sanningsvärde (Zillén 349-352). Om antropomorfisering i fabeln (Zillén 561-568).

20 SLU Artdatabanken (2025). *Artfakta: braxen (Abramis brama)*. <https://artfakta.se/taxa/206118>, hämtad 2025-03-05.

21 Enligt Breitholtz (49) rör det sig om notfiske med hjälp av vakar i isen. Vaken markeras med granar.

22 Hänvisningarna till Rousseau avser *Discours sur les sciences et les arts* (1750) och *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* (1755).

mens normer. Däremot är valet av sakled, fisken braxen, överraskande på flera plan. Gyllenborgs dikt tippar över mot fabelns och satirens mer skämtsamma kombinationer av högt och lågt – här lämnar han den traditionella odestilens höghet, som präglade inledningsstrofernas patriotiska anslag. I det höga odet är gapet mellan braxen och spartanen för stort – spartanens tapperhet signalerar ett högt stilläge medan braxen knappast kan svinga sig upp till samma höjd. Å andra sidan utgör även denna scen ett patriotiskt *exemplum*, där identifikationen mellan spartaner-göter-svenskar bygger på de egenskaper som förknippas med det nordliga och kalla klimatet.²³

Överensstämmelsen mellan ämne och stil är grundbulten i en klassicerande poetik, med kravet på *decorum*, det passande. "Vinter-Qvåde" rör sig friare än många av tidens dikter mellan olika stillägen och anknyter därmed till det filosofiska odets och "poëmens" stilbredd (Sjödin *Landets Sånggudinna* 84-89). Denna tendens kombineras med "fabelmanér" i djurskildringen och en viss moraliserande tendens (Sjödin *Landets Sånggudinna* 81). I Gyllenborgs dikt används bitvis den mindre högtidliga anakreontiska tolkningen av odestilen, som ligger nära rokokoidyllens erotiska ton. Dikten tangerar även det filosofiska odets ironi, som också är vanlig i fabeln, såväl som det patriotiska odets höga stil.

Fiskfångsten på isen knyter an till tidens beskrivande poesi. Thomson behandlar "spinnfiskets alla finesser" och "lär frikostigt ut alla knep" i sina årstidsdikter (Sahlberg 264). Här närmar sig naturdikten lärodikten, med Vergilius *Georgica* som förebild, i den praktiska orienteringen och fokus på kunskap om lantlivets sysslor. Detta leder framställningen ytterligare ett steg från den pindariska odestilens högre register. Trots den formellt konsekventa formen i "Vinter-Qvåde" visar bruket av bildspråk, av grepp som ironi, hur Gyllenborg även stilmässigt skapar en hybriddikt om den svenska vinterkylan. Även genremässigt kan 1700-talets längre beskrivande dikter ses som experimentella, där episka kompositionsprinciper får vika för en gestaltning där den yttre verkligheten står i centrum som formprincip (Sjödin "Att skapa fogningar" 65-66). Årstidsdikter blir därmed även exempel på en hybridise-

23 Scenen kan även läsas i den *aemulatio*-tradition som tidigare nämnts, där det nordliga tävlar med medelhavskulturen.

ring av genrekonventioner, denna gång i mötet med en svensk vinter.

Ett mer typiskt exempel på hur hybridnaturen skapas presenteras i den avslutande strofen om fisket, genom en kombination av ett klassicerande bildspråk kombinerat med svenska naturfenomen. Granar placeras i vaken som markering för att exempelvis slädekipaget ska kunna undvika faran på isen (43). Gyllenborg beskriver verksamheten: "Den späda gran ur jorden ryckes" (43). Här saknas omskrivningar, men när granen placeras i vaken – "Dess vida rot i vaken tryckes" (43) – aktiveras ett antikt-kristet bildspråk: "Och svenska Palmen reses opp" (43). Granen förvandlas plötsligt till en palm, ett trädslag som inte trivs i Sverige, men som är en vedertagen segersymbol ("*Palmer*" *Nordisk familjebok*). I strofen väljer Gyllenborg att beskriva det avslutade fisket i krigstermer, som en seger – fiskarna firar, trots allt, freden, och "ärestoder", "nåd" och framtida segrar omnämns (43-44). Palmen kombinerar ett grekiskt-romerskt arv med kristen symbolik, och på detta vis sammanfattar metaforen den klassicistiska normens funktion – här aktiveras en gemensam europeisk kultur som har rötter både i kristendomen och i antikens Grekland och Rom. Att granen både är en gran och en (svensk) palm i Gyllenborgs dikt visar hur den kulturella föreställningen om naturen leder till hybridisering. Som jag visat beskrivs kölden som välgörande och de svenska vinternäringarna hyllas i dikten, helt enligt Montesquieus klimatlära, som framhäver kontrasten mellan nord och syd. Det poetiska språket signalerar det motsatta: den sydliga medelhavskulturen som kulturell referens är starkt närvarande, men den tycks inte föra med sig den förklenande vekhet som kritiserats i diktens inledning. Men även om vi tolkar palmen som färgad av kristen topik kvarstår draget av hybridisering, mitt i uppvärderingen av den svenska vinterkylan.

VINTRIGT LANTLIV I HYDDAN

Efter rundmålningen av vinteraktiviteter lider dagen mot sitt slut. Gyllenborg markerar att skymningen kommit och målet är nu "den sälla hyddan" (44). Nu samlas alla vid brasan där "[d]en kluvna granen redan sprakar" (44). En försiktig kurtis pågår, där en ung man täljer sin älskades namn i ett björkstycke, medan hon sysslar med linberedning och väver till sin

friare. Socialt är steget långt från slädfärdens högreståndssvärmeri och kärleksparet placeras tydligt i en lantlig och enkel miljö, med genuskodade hantverk inom hushållets ram. Här är scenen mer nordisk, och för björk och lin krävs inga omskrivningar. Gyllenborg skildrar även dans på logen, med halmen som underlag. Klassicismens abstraktion lämnar denna gång inte det svenska sammanhanget – det halmströdda golvet blir helt enkelt "den gula duk" (45) – och tycks inte kräva någon förvandling till en antikiserande och mer tempererad motsvarighet. Även måltiden är svensk och Breitholtz ser den som präglad av hattpartiets ekonomiska politik med nyss införda förbud mot import av sydländska lyxvaror som vin och kaffe (45). I hyddan dricks öl, "[s]om bästa vinets klarhet trossar", det vill säga kan mäta sig med vinet (*Svensk litteratur* 2 120). Det nordliga ölet ställs i direkt kontrast till det sydliga vinet, och Gyllenborg avfärdar här vinet som utländskt.

Samvaron i stugan framstår som ett lantligt ideal, och Lamm noterar en litteraturhistorisk förändring: "Genom Gyllenborg blir kärlekstemplet i myrtenlunden ersatt af den röda stugan i skogsbacken och de arkadiska herdeparen af bondgossar och bondflickor." (Lamm *Johan Gabriel Oxenstierna* 68). Mönstren för kärleksdikten och för lantlivet är under 1700-talet herdediktens Arkadien, enligt Lamm. Gyllenborg anknyter även till idyll-diktningen och den mer domesticerade herdediktning som blev populär med Salomon Gessners *Idyllen* från 1756. Paret i släden har dock mer gemensamt med den aristokratiska herdedikten och det anakreontiska odet, än med bondgårdens kärlekspär. Gyllenborgs dikt ger ytterligare alternativ – samma teman kan gestaltas på ett mer verklighetsnära sätt, förankrade i en igenkännlig svensk landsbygd. På detaljnivå är det dock av betydelse att se vilka passager som kräver klassicistisk omskrivning, och vilka företeelser som fungerar poetiskt utan bildled, eller med ett bildled som inte överlagrar en svensk natur med Medelhavsvärldens attribut. Medan granen förvandlas till en sydländsk palm låter Gyllenborg halmen bli en gul duk, och björkstycket och linet står för sig själva. Passagen kan dock även läsas i relation till 1600-talets götiska diktning, där den svenska bondebefolkningen framvisar alla dygder som det kalla klimatet uppmuntrar.²⁴

24 Se Johannesson (265-269) om 1600-talspoeten Gunno Dahlstiernas svenskspråk-

Efter dansen, måltiden och umgänget över bågare med öl möter diktjaget natten i ensamhet. Norrskenet flammar, vilket följer den nordliga vinterhetens grundläggande grammatik, månens faser nämns, och gravitationskraften i solsystemet kommenteras. Lamm klagar över detta pedanteri: "Den vetenskapliga notisjägaren stör hos Gyllenborg ständigt natursvärmaren" (Lamm *Johan Gabriel Oxenstierna* 65, se även Sahlberg 247). Den nattliga scenen ger diktjaget anledning att reflektera över tillvaron i ett kosmiskt sammanhang. Påfallande är att förundran över den storslagna och kalla rymden – det sublima – inte ger diktjaget anledning att vända sig till en Gud eller Skapare. I stället konstateras bara att den vintriga natthimlens "vidd" ger "tankan höga ämnen" (47), varpå diktjaget skyndar till sitt dunbolster och "söta hvilan". Avslutningen är en hyllning till den befrielse från jaget som vinterdagen på landet har erbjudit: "Det är ej blott när plågor trycka, / Men äfven i den största lycka, / En vällust at få glömma sig" (47).

Även den svenska vinternatten andas reträtt till landets lugn och Gyllenborg aktiverar den romerske diktaren Horatius kontrast mellan stad och land. Horatius fann frihet från stadens intriger på sitt lantgods och sökte där poesin – sin grekiska sångmö – gestaltad i berömda oden (Ode II:16). Den svenske adelsmannen finner sin frihet från en tvingande hovtjänst i en motsvarighet till Horatius sabinska lantgård, men låter en vintrig stjärnhimmel, som lysas upp av norrskenet, bli den plats som låter jaget gå upp i ett kosmiskt sammanhang. Vinterkölden och natten blir den kombination som framhäver det horatianska idealet och scenen utgör ytterligare ett exempel på Gyllenborgs hybrida vinterhet. I kölden under stjärnorna, aktiveras ett romerskt ideal som därmed transformeras. I denna tolkning av scenen vill jag framhäva elementet av kulturtransfer, som i sin tur utgör grunden för en kulturekologisk kombination av en verklig och imaginär vinternatur.

kiga klagodikt över Carl Liedeman. Dahlstierna beskriver en fattig och dygdig bondebefolkning i Dalsland. Johannesson framhäver hur diktaren kombinerar antik pastoral med svenskt bondeliv.

FRÅN 1759 TILL 1795 – ESTETISK REVOLT OCH JÄRNÅR

Gyllenborg gav 1795 ut en volym med dikter av sin ungdomsvän Creutz, död redan 1785, tillsammans med ett urval av sina egna omarbetade dikter: *Vitterhets arbeten af Creutz och Gyllenborg*. Medan Nordenflychts dikter hade publicerats separat efter hennes död, ville nu Gyllenborg göra Creutz samma tjänst, med ett tydligt eftervärldsperspektiv. Ytterligare ett syfte var att attribuera tidigare osignerade dikter från tankebyggarnas gemensamma publikationer till Creutz – som den ende överlevande i gruppen ser Gyllenborg som sin uppgift att förmedla dessa uppgifter till allmänheten.²⁵ I utgåvan presenterar Gyllenborg en komplett cykel av årtidsdikter. Sektionen har rubriken "Landt-Qväden öfver Årstiderna" och inleds med ett "Ode til Naturen", varpå Gyllenborg följer årsrytmen med våren, sommaren, hösten och vintern. "Sommar-Qvåde" kompletteras med en hyllning till Creutz med rubriken "Offer åt Grefve Creutz's Minne", eftersom sommar dikten blev en inspirationskälla för diktarvännen Gyllenborg. Både "Vinter-Qvåde" och "Vår-Qvåde" ingick i *Vitterhets Arbeten I*, 1759.

Efter mordet på Gustav III år 1792 förändrades det kulturella klimatet i Sverige. Tryckfriheten inskränktes, Svenska Akademien lades i malpåse, och tiden brukar kallas "järnåren" i svensk litteraturhistoria (Vinge). Tiden efter den franska revolutionen var orolig. Men decennierna mellan 1759 och 1795 hade även inneburit stora förändringar i de litterära normerna. Under Gustav III:s regeringstid 1772-1792 tilldelades diktkonsten en central kulturpolitisk och representativ roll (Delblanc och Göransson). Under samma tidsperiod sprängdes klassicismens ramar av revoltörer som Bengt Lidner och Thomas Thorild, och nordlig litteratur, som James Macphersons *Ossians sånger* från 1760-talet, blev populär (Engdahl). Med tänkare som Johann Gottfried Herder riktades fokus mot diktkonstens roll för nationen, och ickeklassiska litteraturer, som den fornnordiska, uppmärksammades alltmer. Trots dessa revolutioner, som innebar en övergång från repertoardiktning till verk diktning (Engdahl 177-180), fortsatte diktare

25 Gyllenborg, "Til Utgifvaren" (Gyllenborg *Vitterhets arbeten af Creutz och Gyllenborg* opag.). Hänvisningar till 1795 års version av "Vinter-Qvåde" ges inom parentes i brödtexten.

som Gyllenborg och systersonen Johan Gabriel Oxenstierna att arbeta på sina långa dikter. Omarbetningarna skapade i sig hybrider mellan olika litterära normsystem och kan inte enbart avfärdas som föråldrade (Sjödin "Att skapa fogningar" *Landets Sånggudinna*). Uppenbart är att det nordliga får en starkare ställning genom uppvärderingen av så kallad "ursprunglig" poesi från områden bortom klassicismens tempererade zon.

SVENSK VINTER I OMARBETNINGEN 1795

I den omarbetade versionen av "Vinter-Qvåde" från 1795 vill jag uppmärksamma några scener som förstärker diktens litterära vinterhet och köldens relation till nationen Sverige. Jag diskuterar främst fyra scener: först en skildring av Sápmi, därefter den utökade skildringen av järnhanteringen, för det tredje beskrivningen av den lantliga hyddan, och slutligen jagets tankar under vinterhimlen. Medan den äldre versionen omfattade 29 strofer har Gyllenborg utvidgat "Vinter-Qvåde" till 38 strofer i 1795 års utgåva. Sahlberg klandrar Gyllenborg för att kvädet "förvandlades [...] till en tråkig populärfilosofisk vinterskildring" (Sahlberg 260).²⁶ Samtidigt, skriver Sahlberg, visar dikten "ännu tydligare den rent nordiska lokalfärgen" i den senare versionen (Sahlberg 260).²⁷

En tydlig förändring i versionen från 1795 är ett ökat fokus på Sveriges nordliga delar. I den femtonde strofen beskriver Gyllenborg ett vintrigt Sápmi, det område som under 1700-talet i svenska dokument kallades Lappland eller Lappmarken:

26 Även Lamms dom är hård över omarbetningen och dess deskriptiva stil. Gyllenborg, menar Lamm, "utvecklar [...] sig alltmer till en beskrivande och docerande pedant", inte minst på grund av de förklarande fotnoterna (Lamm *Johan Gabriel Oxenstierna* 68).

27 Breitholtz påpekar att dikten "är så starkt omarbetad, att den icke bör användas som exempel på 1750-talets poetiska stil" (Breitholtz 181). Gyllenborgs tillägg och omarbetningar kan jämföras med Thomsons – denne fortsatte skriva vidare på sina årstidsdikter. *The Seasons* gavs ut i nya upplagor efter den första utgåvan 1730 och fram till diktarens död 1748.

Et skepp af vind i seglen hastadt
Så fort ej vågen genomskär,
Som Lappen, när han akjan lastat
Och som en ljungeld föres der.
På drifvan som af kölen plöjes
Hans snabba ren som pilen röjes,
Och syns i en bevingad flygt
Än sig til björnens ide sträcka
Och än de branta klippor räcka
Der falken har sit näste bygt. (236)

Den tidigare versionen höll sig till ett landskap som mycket väl kunde motsvaras av Skenäs omgivningar i Sörmland. I den senare versionen flyttar Gyllenborg fokus och visar upp tablåer från rikets arktiska delar. "Lappen" och "akjan" framstår som intresseväckande och beundransvärda – de ilar fram med blixstens hastighet. Gyllenborg lägger även till en fotnot efter versen om "akjan" med en ordförklaring: "Lapparnes vanliga vinteråkdon med köl i stället för medar" (236). Släden finns kvar som en jämförelsepunkt, med sina medar, och signalerar ett utifrånperspektiv.

På denna punkt använder Gyllenborg ett grepp som återfinns i Thomsons årstidsdikter, bruket av förklarande fotnoter, som ofta rörde vetenskapliga fenomen.²⁸ Även i lärodikter och hjältedikter används fotnoter, som i Nordenflychts "Tåget öfver Bält" och "Fruentimrets Försvär", båda publicerade i *Witterhets Arbeten*. Mot slutet av dikten blir även norrskenet föremål för fotnoter, med hänvisningar till aktuell vetenskaplig litteratur (243). När Gyllenborg framhäver samernas snabba åkdon liknar dikten snarare 1700-talets resebeskrivningar, som precis iakttar och beskriver seder och föremål. I nästa strof tilltalar Gyllenborg i stället en annan grupp – "Norrlänningar! hur färdens J?" – för att därpå beskriva hur dessa skidar över fjällen i snön. Genom att skilja på "lappen" och norrlänningen aktualiserar Gyllenborg därtill den svenska kronans intresse för Sápmi från 1600-talet och framåt (Fur).

28 Även Thomson nämner i en senare version av "Winter" (1746) "the Sons of Lapland" och beskriver ett fredligt och förnöjsamt folk – en kontrast till de krigiska skyterna – och deras snabba slädfärder över snön i polarnatten (Thomson r. 844-875).

På detta sätt förändras även bilden av det svenska. Det mellansvenska odlingslandskapet försvinner inte, men ställs sida vid sida med snötäckta fjäll. På detta sätt skapas ytterligare en hybrid, där de olika naturtyper och klimatzoner som ryms inom det svenska riket kombineras till en gemensam litterär vinterhet, för att tala med Chartier (Chartier "Vad är föreställningarna om det nordliga?" 123). Med författare som Albrecht von Haller, som skrev sin beundrade dikt *Die Alpen* 1729, och den tidigare nämnde Gessner hade det schweiziska alplandskapet upphöjts både för sin natur och sitt frihetliga styrelseskick – rörelsen kallas "helvetism" (Frängsmyr 144). Därmed skapas en ny europeisk norm för naturgestaltningen som läggs till den behagliga platsens sydländska vår. Fjällen, som i forskningen entydigt tolkas som "svenska", kan, menar jag, även de tolkas som hybrider av 1700-talets bredare litterära landskap som innefattar en tydligare närvaro av litterär vinterhet. Medan "akjan" och "Lappen" är inslag som är tydligt förankrade i Sápmi, följer gestaltningen av fjällen det nya intresset för bergslandskapet.

Det välbekanta sörmländska landskapet fyller Gyllenborg med en levd erfarenhet, med minnen och mening. Stroferna om Norrland och Sápmi, däremot, präglas av ett utifrånperspektiv, som känns igen från resebeskrivningar.²⁹ Området är visserligen befolkat, men samer och norrlänningar iakttas av ett diktjag som uppenbarligen saknar hemhörighet i trakten. Trots skillnaderna i perspektiv tar Gyllenborg ett steg mot att integrera de norra delarna av riket i en svenskhet som mer och mer betonar det boreala klimatet.

Avsnittet avslutas med en reflektion som ställer natur och konst mot varandra. I norra Sverige, i "Polens granskap", "högst i Norden", har naturen "[ä]nnu en älskad fristad" (237), skriver Gyllenborg. Precis som nord och syd tidigare ställts mot varandra, får här det nordliga representera en "naturlig" värld, befriad från civilisationens negativa verkningar. Denna civilisations-

29 Fur diskuterar Schefferus stora verk *Lapponia (Lappland)* från 1673) och Carl von Linnés lappländska resa 1732, *Iter Lapponicum*. Linnés anteckningar publicerades först 1811 i engelsk översättning. Resan företogs sommartid. Linnés jämförelse av en samekvinna med en "furia" är ett typexempel på det hybrida framställningssätt jag diskuterar (Fur 34-38, 42-43).

kritik har tydliga rousseauanska och "helvetistiska" drag, och återfinns i det intresse för så kallad "primitiv" poesi som ökar under 1700-talet. I linje med denna rörelse förskjuts det geografiska fokuset för diktningen alltmer mot sublimes landskap, som i Ossians sånger, och, som här, när Gyllenborgs vinterdikt tar steget från Svealand till Sápmi. Samtidigt idealiseras detta rum just som befriat från människan. Som Chartier påpekar kan den typ av ensamhet som Gyllenborg gestaltar räknas in vinterhetens och nordicitetens grammatik (Chartier "Towards a Grammar of the Idea of North" 46-47). Kölden, "Polens granskap" har skyddat dessa "stilla Länder" mot "våld af lystna menskjo-händer" (237). De samer och norrlänningar vi mött raderas nu ut från denna geografiska position. Förutom att Sverige, som litterärt landskap, alltmer förvandlas till en hybrid mellan svenska klimatzoner i kombination med medelhavsvärldens kulturella dominans, aktiveras även det arktiska Sverige som en ny form av hybrid, med Schweiz som en förebild. Det antika Arkadien har ersatts av köldens rike, som en reträttplats för kulturtrötta sør(m)länningar.

"Vinter-Qvæde" i 1795 års tappning förstärker även de patriotiska inslagen från 1759 års version på flera punkter. Strofen om järnhanteringen utvecklas:

Hvad då af vädrens skarpa läte
Af strömmars fall och tordöns slag!
I vintrens famn och djupa säte
Hvad lågor födas natt och dag?
Här odlas Sverges guld och styrka,
Det järn en Svensk är född att yrka
Som väpnat oss mot tyranni,
Vårt rykte fört i alla länder;
Ach! måtte det i Svenska händer,
Som fordom, evigt vördadt bli. (238)

Gyllenborg beskriver hammarsmedjor som drevs av vattenkraft och knyter järnhanteringen till Sveriges ärorika förflutna. Men även i detta patriotiska avsnitt skymtar den klassicistiska normen. I föregående strof introduceras ämnet och jaget som rör sig mellan "hvita fjällar" när "Cyclopers svarta läger" (238). Cykloper sades ha smitt Zeus blixtar och förknippades med Hefaistos,

smideskonstens gud ("Cykloper" *Nationalencyklopedin*). Även de svenska järnbruken befolkas av antikens mytologiska gestalter och visar hur även patriotiska dikter fungerar som hybrider i gestaltningen av det unikt nationella.

En intressant detalj i detta sammanhang är att Gyllenborg i partiet om vinterfisket inte längre kallar granen "svenska Palmen" utan byter namn till "Svenska cedren" (240). Cedern är ett väldoftande träd som främst förknippas med Bibeln – i Höga visan jämförs den älskade mannen med Libanons ståtliga cedrar (Höga visan 5:15, *Bibel 2000*). Förändringen kan kanske förklaras med att Gyllenborg väljer ett barrträd som ska ersätta den svenska granen, och därmed skapar större likhet mellan sakled och bildled. Det uppenbara är att denna metaforiska överlagring av den svenska naturen, trots alla patriotiska hyllningar av kölden och klimatlärans antiteser mellan nord och syd, är självklar för diktaren såväl 1759 som 1795.

Skildringen av samvaron i "hyddan" återkopplar i 1795 års version till den götiska diskursen, som Frängsmyr skriver om. Gästfriheten hyllas:

Jag föres i en landtmans hydda,
Som i palats sig aldrig trängt;
Men glädes at en nödstäld skydda,
För den sin port han aldrig stängt.
I verldens vrå ännu man möter
Hos er, J barn af tappra Göther!
Den gästfrihet, de gamlas dygd,
Som fåfängt lyser hos den rika,
Men går från hjertat ut tillika
I famnen af vår stilla bygd. (241)

Gästfriheten hyllas som "de gamlas dygd". Ordvalet är tvetydigt och kan syfta på den gästfrihet som betonas så starkt i den antika grekiska litteraturen, men även i den fornnordiska diktningen och i Bibeln. Gyllenborg definierar befolkningen på landet som svensk, i betydelsen att de är ättlingar till göterna och bevarare av göternas dygder – gästfrihet och tapperhet. Splittringen finns dock inom landet. Trivseln i hyddan störs av inskott om stadsbons "falska löje" och "tomma flärd". Detta är vanliga topiker i 1700-talets litteratur, som ofta framhäver kontrasten mellan stad och land i moraliska termer. Litterära hyllningar av lantlivets fördelar har starka

rötter i antik litteratur (Lewan, Sjödin *Landets Sånggudinna* 71-75). Återigen blir det tydligt hur framhävandet av en specifik svensk natur och ett svenskt lantliv är en hybrid av en gemensam europeisk litterär plats och det lokala.

Förutom att betona den götiska dimensionen av hemtrevnaden i hyddan omarbetar Gyllenborg även den avslutande delens reflektioner inför natthimlen. Norrskenets färger jämförs denna gång med sydländska ädelstenar – "Rubiner och smaragder stråla" (243). Tendensen går i två riktningar – å ena sidan infogas fotnoter (243), som redan nämnts, med hänvisning till vetenskapliga verk, å andra sidan vänder sig jaget nu till Gud, "Min Skapare!" (245). I den tidigare versionen häpnar jaget över himlakropparna och det faktum att varje stjärna "[e]n mängd af verldar lyser opp" (47). Newtons gravitationskraft råder, men ingen högre makt nämns i dikten. I den senare versionen leder stjärnan jaget "[t]il höjden af dit majestät" (245). Rymdens storhet fungerar nu som ett gudsbevis. Omarbetningen 1795 inför därmed ett konventionellt kristet element, som uppenbarligen inte var nödvändigt 1759. Den vintriga och nattliga naturen går från att vara sublim i sin egen rätt i den äldre versionen, till att fungera som ett tecken, tolkat som en gudomlig närvaro. Natten, som en form av "kontemplativ ekologi", ges nu ytterligare en dimension då den boreala nattens sprakande norrsken får diktjaget att häpna (Rigby 12-13).

GYLLENBORGS VINTER OCH HYBRIDNATUREN

Gyllenborgs "Vinter-Qvæde" har främst tolkats som ett förebud om det tidiga 1800-talets poetiska nationalism, där Sveriges natur beskrivs som alltmer nordlig. I Tegnér's "Svea" ser vi en göticism som artikulerar många element som gestaltas i "Vinter-Qvæde":

Kring Roms besegrare, kring Odens ättelaggar
Hon gjutit isfylld våg och murat fjällens väggar.
Utöfver snöklädd trakt med dristig hand hon satt
Det stormbebodda moln, den norrskenslysta natt. (Tegnér 158)

Sverige definieras alltmer som ett vinterland, förknippat med den "rena köld" som Gyllenborg skriver om. Fjällen, isen, snön och norrskenet för-

enar dessa göter, som besegrat det romerska imperiet, precis som Gyllenborg hävdade. Geografiskt förskjuts, från Gyllenborg och framåt, bilden av det svenska norrut till "Polens ring", vilket innebär att ett subarktiskt klimat gestaltas (Tegnér 157). Det leende Sörmland, om än i vinterskrud, fyller inte längre samma funktion i den romantiska nationalismens naturgestaltning. Det är symptomatiskt för smakförskjutningen, och ett nytt ideologiskt och kulturellt ramverk, att intresset för de nordligaste områdena i det svenska riket betonas starkare i Gyllenborgs version från 1795. Göticismen har i en svensk kontext en lång historia, från 1500-talets historieskrivning och framåt, och den aktiveras i olika versioner under de kommande seklen. Under 1700-talet kombineras den med Montesquieus klimatlära och Rousseaus civilisationskritik, och tidens "helvetism". Gyllenborg använder dessa föreställningar om "den rena kölden" för att framhäva svenskarnas tapperhet och frihet, deras styrka och mod, deras hälsa och nationens rikedom – göternas storhet är ett direkt resultat av klimatet.

Den natur som framträder i "Vinter-Qvåde" vill jag beskriva som en hybrid. Framför allt aktiveras en kristet-antik sydländsk naturförståelse i dikten. Som exempel har jag nämnt omskrivningar, där granen blir "svenska Palmen" eller "Svenska cedren". Den svenska floran och faunan behöver i Gyllenborgs klassicistiska dikt ständigt överlagras med tecken från en imaginär ekologi, som när braxen plötsligt förvandlas till en spartan. Den behagliga platsen, ett Eden eller Arkadien, är den kulturella norm som definierar även den svenska naturen som plats. Den litterära vinterhet som Chartier diskuterar är för Gyllenborg 1759 en pågående kulturell konstruktion som försöker etablera alternativ till den milda västanvinden och skuggan under lövverket, och som ger möjligheter till nya hybrida gestaltningar av den svenska kölden. Under 1700-talet ökar intresset för karga och kalla bergslandskap i litteraturen. "Vinter-Qvåde" i 1795 års version visar nya möjligheter att gestalta det nordliga – snövidderna i norr framstår här som ren natur, som en befrielse från all civilisation. Den hybrida natur som trots allt kvarstår, även i den patriotiska hyllningen till kölden, visar att den poetiska praktiken i själva verket underminerar klimatlärans skarpa dikotomi mellan nordligt och sydländskt.

I den klassicerande litterära traditionen ingår hyllningar till det enkla lantlivet. Gyllenborg beskriver med förtjusning den sprakande brasan i "hyddan" och levererar den konventionella kontrasten mellan stad och land som moraliska motsatser. Som nämnts ligger den husliga versionen av lantlivet nära Gessners idyller, men också 1600-talets svenskspråkiga poesi. Särskilt i 1795 års version återknyter diktaren till den götiska tematiken i skildringen av gästfriheten hos bondebefolkningen, och tar steget från familjeidyllen till ett nationalistiskt perspektiv, som tydligare förankras i det nordliga klimatet och i vinterkölden.

Vad är då ett vinterkväde? Den långa dikten är under 1700-talet ofta experimentell i kombinationen av olika poetiska repertoarer och genreelement (Cullhed *Hör mänsklighetens röst* 252-256, Sjödin *Landets Sånggudinna*). Gyllenborg blandar rokokoerotik med etnografiska noteringar, fabeldjur med filosofiska betraktelser, patriotisk hög stil med det anakreontiska odets lätthet och det filosofiska odets ironi. Det visar sig att gestaltningen av vintern och kylan även på genre- och stilnivå kan beskrivas som en hybrid. Denna gång står inte en sydlig kulturell norm mot en nordisk omgivning, utan komplexiteten ökar. Gestaltningen av vintern har inte på ett självklart sätt hittat sin form. Den litterära vinterheten prövar sig fram mellan olika stilnivåer inom den strama strofiska formen, utförliga beskrivningar av ett istäckt Sverige, och bruket av ett tempererat bildspråk. I det poetiska språket upphävs klimatlärans dikotomi mellan nord och syd. Gyllenborgs "Vinter-Qväde" utgör på detta sätt en hybrid, en säregen gestaltning av den "rena kolden".

ANNA ALBREKTSON är professor i litteraturvetenskap vid Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet, med 1700-talets litteratur och poetik som främsta forskningsområden. Hennes studier i europeisk Medea-dramatik 1750-1800 utgår från ett transkulturellt, känslöhistoriskt, genre- och genushistoriskt perspektiv. Hennes senaste bok är *Mapping Medea: Revolutions & Transfers 1750-1800*, red. Anna Albrektson & Fiona Macintosh (Oxford: Oxford University Press, 2023). Hon leder från 2025 ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt, "Cool Nature: Utopian Ecologies in Sweden 1780-1840", finansierat av Olle Engkvists Stiftelse.

PURE COLDNESS

Gustaf Fredrik Gyllenborg's 'Winter Poem'

Gyllenborg's 'Winter Poem' from 1759 is regarded as one of the first poetical representations of a boreal winter in Sweden. It has been noted for the references to 'Gothicism' and Montesquieu's climate theory. Gyllenborg celebrates the cold climate and highlights the brave, healthy, and free people of Sweden. In this contribution, Albrektson reads the poem from the point of view of cultural ecology (Hubert Zapf) and cultural transfer theory, with a focus on hybridity: The Swedish winter cold is represented by an imagery based on a temperate climate. For example, a spruce is relabelled 'the Swedish palm tree'. Gyllenborg thus creates Swedish nature and coldness as a hybrid, where notions of the classical *locus amoenus* intersects with the snow-covered landscape. In a revised version from 1795, Gyllenborg adds scenes from Sápmi, while maintaining a southern imagery. The celebration of the Arctic coldness is based on the current European 'Helvetism', and an increasing focus on "literary winterity" (Chartier). In terms of genre, Gyllenborg's poem is also a hybrid of stylistically diverse versions of the ode, descriptive and seasonal poetry, including Georgic and pastoral elements. Gyllenborg's representation of the Swedish coldness thus localizes a rich variety of texts – the cool winterity of early nationalism turns out to be a transcultural hybrid, undermining the binarity of eighteenth-century climate theory.

KEYWORDS

- sv: Gustaf Fredrik Gyllenborg, "Vinter-Qvåde", kulturekologi, Hubert Zapf, kulturtransfer, Daniel Chartier, litterär vinterhet, hybriditet, locus amoenus, klassicism, göticism.
- en: Gustaf Fredrik Gyllenborg, 'Winter Poem', cultural ecology, Hubert Zapf, cultural transfer, Daniel Chartier, literary winterity, hybridity, locus amoenus, classicism, Gothicism.

LITTERATUR

Anacreon. "Fragment 358". *Greek Lyric*, Vol. II: *Anacreon, Anacreontea, Choral Lyric from Olympus to Alcman*. Edited and Translated by David A. Campbell. Loeb Classical

- Library 143, Cambridge, MA, London: Harvard University Press, 1988. 56-57. DOI: 10.4159/DLCL.anacreon-fragments.1988 (hämtad 6 januari 2025).
- Andersen, Håkon With, Brita Brenna, Magne Njåstad och Astrid Wale. *Aemula lauri: the Royal Norwegian Society of Sciences and Letters, 1760-2010*. Sagamore Beach: Science History Publications, 2009.
- Björklöf, Sune. *Björnen: I markerna & kulturen*. Möklinta: Gidlund, 2010.
- Blanck, Anton. *Den nordiska renässansen i sjuttonhundratalets litteratur: En undersökning av den "götiska" poesiens allmänna och inhemska förutsättningar*. Diss. Uppsala. Stockholm: Bonnier, 1911.
- Boucher, François. "Winter". 1775. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Four_Seasons,_Winter_-_Boucher_1755.jpg (hämtad 17 februari 2025).
- Breitholtz, Lennart. "Vinter-qvådes politiska bakgrund". *Studier i frihetstidens litteratur*. Uppsala: Svenska litteratursällskapet, 1956. 47-56.
- Chartier, Daniel. "Towards a Grammar of the Idea of North: Nordicity, Winterity". *Nordlit 22: Arktiske diskurser* (2007): 35-47, doi:10.7557/13.1498 (hämtad 6 januari 2025).
- Chartier, Daniel. "Vad är föreställningarna om det nordliga? Etiska principer". *What Is the Imagined North? Ethical Principles*. Översättning av Elin Svahn, Quebec: Presse de l'Université du Québec, 2018. 115-135, <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01858102> (hämtad 6 januari 2025).
- Creutz, Gustaf Philip. "Sommar-Qvåde". *Våra Försök*, Vol. III. Stockholm, 1756. 58-66, <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb2435415-etext> (hämtad 6 januari 2025).
- Creutz, Gustaf Philip. *Vitterhets arbeten af Creutz och Gyllenborg*. Se Gyllenborg 1795.
- Cullhed, Anna. *Hör mänsklighetens röst. Bengt Lidner och känslans språk*. Lund: Ellerströms, 2011.
- Cullhed, Anna. "'Horace is dead, but I am alive': Epic Failure and Satiric Authority in Eighteenth-Century Sweden". *The Long Quarrell: Past and Present in the Eighteenth Century*, edited by Jacques Bos & Jan Rotmans. Leiden: Brill, 2022. 118-137.
- Curtius, Ernst Robert. *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*. 1948. 11. Aufl. Tübingen und Basel: Francke, 1993.
- "Cykloper". *Nationalencyklopedin*. <http://www-ne-se.ezp.sub.su.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/cykloper> (hämtad 6 januari 2025).
- Delblanc, Sven och Sverker Göransson. "Gustav III:s parnass". *Den Svenska Litteraturen II: Uppllysning och romantik 1718-1830*. Redaktörer Lars Lönnroth, Sven Delblanc. Stockholm: Bonniers, 1988. 100-136.
- Ekedahl, Nils. "'Guds och Swea barn.' Religion och nationell identitet i 1700-talets Sverige". *Nationalism och nationell identitet i 1700-talets Sverige*. Redaktörer Åsa Karlsson och Bo Lindberg. *Opuscula Historica Upsaliensia* 27, Uppsala: Swedish Science Press, 2002. 49-69.
- Engdahl, Horace. "Känslans och tankens revoltörer", "Den romantiska texten". *Den Svenska Litteraturen II: Uppllysning och romantik 1718-1830*. Redaktörer Lars Lönnroth, Sven Delblanc. Stockholm: Bonniers, 1988. 157-176, 177-186.

- "Exempel". *Nationalencyklopedin*. <https://www-ne-se.ezp.sub.su.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/exempel> (hämtad 22 februari 2025)
- Frängsmyr, Carl. *Klimat och karaktär: Naturen och människan i sent svenskt 1700-tal*. Diss. Uppsala. Stockholm: Natur och kultur, 2000.
- Fulford, Tim. "'Nature' Poetry". *The Cambridge Companion to Eighteenth-Century Poetry*, edited by John Sitter. Cambridge et al.: Cambridge University Press, 2001. 109-131.
- Fur, Gunlög. "Svenskarnas uppfattning av samer från stormaktstiden till 1700-talets mitt". *Främlingen: dröm eller hot, 13 september – 8 december 1996*. Nationalmuseum. Redaktörer Eva-Lena Karlsson och Hans Öjmyr. Stockholm: Nationalmuseum, 1996. 34-44.
- "Gustaf Fredrik Gyllenborg". urn:sbl:13354. *Svenskt biografiskt lexikon* (art. av Gardar Sahlberg) (hämtad 13 februari 2025).
- Gyllenborg, Gustaf Fredrik. "Vinter-Qvåde". *Svensk litteratur 2: Frihetstiden, Gustavianska tiden*, utgiven av Torkel Stålmarch. 1993. Stockholm: Norstedts, 2002. 116-121.
- Gyllenborg, Gustaf Fredrik. *Vitterhets arbeten af Creutz och Gyllenborg*. Stockholm, 1795. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb2428162-faksimil> (hämtad 6 januari 2025).
- Gyllenborg, Gustaf Fredrik. *Mitt Lefverne 1731-1775. Själfbiografiska anteckningar*. Utgivna av Gudmund Frunck. Stockholm: Jos. Seligmann & C:is förlag, 1885. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb1283320-etext> (hämtad 13 februari 2025).
- "Göticism". *Nationalencyklopedin*. <http://www-ne-se.ezp.sub.su.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/göticism> (hämtad 6 januari 2025).
- Göransson, Sverker. "Tankebyggarna". *Den Svenska Litteraturen II: Uppllysning och romantik 1718-1830*. Redaktörer Lars Lönnroth, Sven Delblanc. Stockholm: Bonniers, 1988. 27-47.
- Horatius. "Ode II:16". *Odes and Epodes*. Edited and translated by Niall Rudd. Loeb Classical Library 33, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004. 126-129. DOI: 10.4159/DLCL.horace-odes.2004 (hämtad 6 januari 2025).
- "Höga visan". *Bibel 2000*. Bibelkommissionens översättning 1999. Göteborg: Cordia, 1999.
- Johannesson, Kurt. *I polstjärnans tecken. Studier i svensk barock*. Diss. Uppsala. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1968. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb8072772-faksimil>
- Jørgensen, Steen Bille och Hans-Jürgen Lüsebrink. "Introduction: Reframing the Cultural Transfer Approach". *Cultural Transfer Reconsidered: Transnational Perspectives, Translation Processes, Scandinavian and Postcolonial Challenges*, redigerad av Steen Bille Jørgensen och Hans-Jürgen Lüsebrink, Amsterdam: Brill, 2021. 1-20. https://doi-org.ezp.sub.su.se/10.1163/9789004443693_002 (hämtad 6 januari 2025).
- Karlsson, Åsa och Bo Lindberg, redaktörer. *Nationalism och nationell identitet i 1700-talets Sverige*. *Opuscula Historica Upsaliensia* 27, Uppsala: Swedish Science Press, 2002.
- "Kvåde", sbst 2. SAOB. https://www.saob.se/artikel/?unik=K_3383-0145.FiO8&pz=5 (hämtad 17 februari 2025)

- Lamm, Martin. "Samuel Triewalds lif och diktning", *Samlaren* 28 (1907): 112-173.
- Lamm, Martin. *Johan Gabriel Oxenstierna: En gustaviansk natursvärmars lif och dikt*. Stockholm: Hugo Gebers förlag, 1911.
- Lamm, Martin. *Upplysningstidens romantik: Den mystiskt sentimentala strömningen i svensk litteratur I-II. 1918-1920*. Enskede: Hammarström & Åberg, 1981.
- Lewan, Bengt. *Arkadien. Om herdar och herdinnor i svensk dikt*. Nora: Nya Doxa, 2001.
- Lotass, Lotta. "Gustaf Fredrik Gyllenborg". <https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/GyllenborgGF> (hämtad 6 januari 2025).
- Müller, Jan-Dirk, Ulrich Pfisterer, Anna Kathrin Bleuler och Fabian Jonietz, redaktörer. *Aemulatio. Kulturen des Wettstreits in Text und Bild (1450-1620)*. Berlin: De Gruyter, 2011.
- Nell, Jennie. *Vivat vår monark! Carl Michael Bellmans panegyrik över Gustaf III 1771-1792*. Diss. Stockholm. Lund: Ellerströms, 2011.
- "Palmer". *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*. Ny, reviderad och rikt illustrerad upplaga 1914. <https://runeberg.org/nffp/0485.html> (hämtad 6 januari 2025).
- Pastoureau, Michel. *The Bear: History of a Fallen King*. Översättning av George Holloch. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2011.
- Rigby, Kate. *Reclaiming Romanticism: Towards an Ecopoetics of Decolonization*. Bloomsbury Academic, 2020. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/sub/detail.action?docID=6159138> (hämtad 8 januari 2025).
- Sahlberg, Gardar. *Gustaf Fredrik Gyllenborg: Hans liv och diktning under frihetstiden*. Diss. Uppsala. Stockholm: Hugo Gebers förlag, 1943.
- Schück, Henrik och Karl Warburg. *Illustrerad svensk litteraturhistoria. III: Frihetstiden. Tredje fullständigt omarbetade upplagan*. Stockholm: Hugo Gebers förlag, 1927, <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb53517-faksimil> (hämtad 6 januari 2025).
- Sjödén, Alfred. "Att skapa fogningar der inga finnes. Oxenstierna, Lidner och skaldestyckets enhet". *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2 (2011): 55-70.
- Sjödén, Alfred. *Landets Sånggudinna: Johan Gabriel Oxenstierna och naturdiktens genrer*. Diss. Lund. Göteborg: Makadam, 2014.
- "Skenäs". *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*. Ny, reviderad och rikt illustrerad upplaga 1917. <https://runeberg.org/nfce/0499.html> (hämtad 6 januari 2025).
- SLU Artdatabanken. *Artfakta: braxen (Abramis brama)*. <https://artfakta.se/taxa/206118> (hämtad 5 mars 2025).
- Stålmärck, Torkel. *Tankebyggare 1753-1762: Miljö- och genrestudier*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in History of Literature 29. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1986.
- Stålmärck, Torkel. "Inledning". *Witterhets Arbeten, Utgifne af et Samhälle i Stockholm*, vol. I. 1759. Inledning av Torkel Stålmärck. Faksimilutgåva. Stockholm: Svenska Vitterhetssamfundet, 1990. III-XI.

- Tegnér, Esaias. "Svea. Af Herr Esaias Tegnér, Professor och vice Bibliotekarie vid Akademien i Lund. Skaldestycke, som vunnit Stora Priset i Svenska Akademien År 1811". *Svenska Akademiens Handlingar Ifrån År 1796*. Sjette delen, Stockholm, 1817. 155-169. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb99904100-etext> (hämtad 6 januari 2025).
- Thomson, James. "Winter" (1746). https://archive.org/details/bim_eighteenth-century_the-seasons-by-james-th_thomson-james_1746 (hämtad 23 februari 2025).
- Vinge, Louise. "Från järnår till romantisk skördetid – en periodöversikt 1792-1830". *Den Svenska Litteraturen II: Upplysning och romantik 1718-1830*. Redaktörer Lars Lönnroth, Sven Delblanc. Stockholm: Bonniers, 1988. 187-204.
- Witterhets Arbeten, *Utgifne af et Samhälle i Stockholm*, vol. I. 1759. Inledning av Torkel Stålmarck. Faksimilutgåva. Stockholm: Svenska Vitterhetssamfundet, 1990.
- Zapf, Hubert. "Cultural Ecology of Literature – Literature as Cultural Ecology". *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*, edited by Hubert Zapf, Berlin: de Gruyter, 2016. 135-153.
- Zapf, Hubert. "Cultural Ecology as a Transdisciplinary Paradigm of Literary Studies". *Ecological Thought in German Literature and Culture*, edited by Gabriele Dürbeck, et al., Lanham, MD: Lexington Books/Fortress Academic, 2017. 145-157. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/sub/detail.action?docID=5191202> (hämtad 6 januari 2025).
- Zillén, Erik. *Fabelbruk i svensk tidigmodernitet. En genrehistorisk studie*. Göteborg: Makadam, 2020.